

KAFKASYA'DAN ANADOLU'YA BİR GÖÇÜN SOSYOLOJİK ANALİZİ: TEREKEMELER ÜZERİNDEN KİMLİK, AİDİYET VE TOPLUMSAL BELLEK

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF A MIGRATION FROM THE CAUCASUS TO ANATOLIA: IDENTITY,
BELONGING, AND COLLECTIVE MEMORY AMONG THE TEREKEME

Özkan AYDAR¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Iğdır Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, ozkan.aydar@igdir.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5547-9405

Geliş Tarihi / Date Applied 23.01.2026	Kabul Tarihi / Date Accepted 29.04.2026
<p>ÖZET</p> <p>Bu çalışma, Kafkasya'dan Türkiye'ye gerçekleşen Terekeme/Karapapak göçünü, tarihsel bir hareketlilikten öte, kuşaklar boyunca etkisini sürdüren bir toplumsal bellek ve kimlik süreci olarak ele almaktadır. Nitel araştırma deseniyle yürütülen çalışmada, farklı yaş gruplarından ve farklı yerleşim bağlamlarından seçilen toplam on iki katılımcıyla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler, tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiş; göç ve toplumsal bellek, kimliğin gündelik hayattaki görünürlüğü, aidiyet ve mekân ile kuşaklar arası aktarım ve gelecek algısı olmak üzere dört ana tema etrafında değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, Terekeme/Karapapak göçünün katılımcı anlatılarında büyük ölçüde zorunluluk ve hayatta kalma deneyimi olarak hatırlandığını; bu belleğin kuşaklar arasında farklı yoğunluklarda aktarıldığını göstermektedir. İleri yaş kuşaklarında göç anlatıları güçlü ve duygusal bir içerik taşıırken, genç kuşaklarda göç daha çok anlatılar aracılığıyla aktarılan sembolik bir geçmişe dönüşmektedir. Kimliğin gündelik hayattaki görünürlüğü ise sürekli ve belirleyici bir nitelik taşımamakta; daha çok aile, akrabalık ilişkileri ve kültürel ritüeller gibi bağlamsal alanlarda ortaya çıkmaktadır. Aidiyet duygusu, yaşanan mekâna göre yeniden şekillenmekte; göç edilen ya da anlatılarla aktarılan "anayurt" giderek sembolik bir referans haline gelmektedir. Kuşaklar arası aktarım bağlamında ise dil ve gündelik pratiklerin zayıfladığı, kimliğin anlatı ve bilgi düzeyinde sürdürüldüğü görülmektedir. Çalışma, Terekeme/Karapapak kimliğinin kaybolmakta olan bir aidiyet değil; toplumsal koşullara uyum sağlayarak gündelik hayattan sembolik alanlara doğru dönüşen bir kimlik biçimi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle araştırma, göç, kimlik ve toplumsal bellek literatürüne nitel ve ampirik bir katkı sunmaktadır.</p> <p>Anahtar Kelimeler: Terekeme, Karapapak, Göç, Toplumsal Bellek, Kimlik.</p>	<p>ABSTRACT</p> <p>This study examines the Terekeme/Karapapak migration from the Caucasus to Türkiye not merely as a historical movement, but as a long-term social process shaping collective memory, identity, and belonging across generations. Adopting a qualitative research design, the study is based on semi-structured interviews conducted with twelve participants from different age groups and settlement contexts. The data were analyzed using thematic analysis and organized around four main themes: migration and collective memory, the visibility of identity in everyday life, belonging and place, and intergenerational transmission and perceptions of the future. The findings reveal that Terekeme/Karapapak migration is predominantly remembered as an experience of compulsion and survival rather than voluntary mobility. While older generations convey migration narratives with strong emotional intensity, younger generations relate to migration mainly as a symbolic past transmitted through family narratives. The visibility of identity in everyday life is not continuous or dominant; instead, it becomes salient in specific contexts such as family gatherings, kinship relations, and cultural rituals. Belonging is reconstructed in relation to the place of residence, whereas the ancestral homeland increasingly functions as a symbolic reference rather than a concrete locus of attachment. In terms of intergenerational transmission, the erosion of language use and everyday cultural practices is evident, with identity being maintained primarily through narratives and knowledge rather than lived practices. The study concludes that the Terekeme/Karapapak identity is not disappearing but transforming—shifting from everyday practices toward symbolic and contextual forms of expression. In this respect, the research offers an empirical and qualitative contribution to the literature on migration, identity, and collective memory.</p> <p>Keywords: Terekeme, Karapapak, Migration, Collective Memory, Identity.</p>

1. GİRİŞ

Göç, modern toplumların en belirleyici toplumsal olgularından biri olarak sadece nüfus hareketleri üzerinde bir etkiyle sınırlı değildir. Göçün kimlik, aidiyet ve toplumsal bellek gibi temel sosyolojik süreçleri de derinden etkilediği görülmektedir. Özellikle savaş, sınır değişimleri ve siyasal baskılar sonucunda gerçekleşen zorunlu göçler, göç eden toplulukların mekânsal konumlarıyla birlikte kendilerini nasıl tanımladıklarını ve geçmişle kurdukları ilişkileri de dönüştürmektedir. Bu bağlamda göç, tekil ve tamamlanmış bir olaydan ziyade, kuşaklar boyunca etkileri süren sürekli bir toplumsal deneyim olarak ele alınmaktadır.

Kafkasya'dan Anadolu'ya yönelen göçler, 19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusya ve İran arasında şekillenen siyasal rekabetin bir sonucu olarak ortaya çıkmış; bu süreçten etkilenen topluluklardan biri de literatürde Terekeme veya Karapapak olarak adlandırılan Türk/Müslüman toplulukları olmuştur. Bu toplulukların göç deneyimleri sadece tarihsel bir yer değiştirme olarak değil; kimliğin, aidiyetin ve toplumsal belleğin yeniden yapılandığı bir süreç olarak değerlendirilmelidir. Ancak Türkiye'de Terekemeler üzerine yapılan çalışmaların önemli bir kısmı, tarihsel betimleme veya folklorik unsurlara odaklanmakta; göçün güncel sosyolojik yansımaları, özellikle de gündelik hayatta kimliğin nasıl yaşandığı ve kuşaklar arasında nasıl aktarıldığı yeterince ele alınmamaktadır. Türkiye'de Terekemelere ilişkin bu çalışmalar, topluluğun tarihsel ve kültürel yapısına dair oldukça önemli veriler sunmaktadır; ancak bu çalışmalar büyük ölçüde tarihsel ve betimleyici düzeyde kaldığından kimliğin gündelik hayattaki dönüşümüne ilişkin sosyolojik bir analiz sunmamaktadır (Kemaloğlu, 2012, 2011a, 2011b; Güneş, 2023; Özkan, 2015). Ağrı'da yaşayan Karapapak/Terekeme Türklerinin göç anlatılarını derleyerek yapılan bir çalışmada da göç öncesi, göç sırasında ve göç sonrası deneyimlere yer verilmiş, ayrıca topluluğun isimlendirilmesi, kökeni ve tarihsel göç seyri üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur (Karaoğlu, 2020). Ancak bu tür çalışmalar daha çok tarihsel ve betimleyici bir çerçeve sunmakta; kimliğin güncel bağlamda nasıl deneyimlendiği, gündelik hayata nasıl yansıdığı ve kuşaklar arasında nasıl dönüştüğü gibi sosyolojik boyutları sınırlı ölçüde ele almaktadır. Tam da bu noktada, etnik kimliğe ilişkin kuramsal tartışmalar önem kazanmaktadır. Etnik kimlik çalışmalarında kimliğin sabit ve değişmez bir yapı olmadığı; aksine tarihsel koşullar, mekânsal bağlamlar ve toplumsal ilişkiler içinde sürekli yeniden inşa edilen dinamik bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Göç, bu yeniden inşa sürecinin en belirgin tetikleyicilerinden biridir. Göçle birlikte etnik kimlik kimi zaman gündelik hayattan geri çekilmekte kimi zaman ise sembolik ve kültürel alanlarda daha görünür hale gelmektedir. Bu şekilde bir süreç kimlik kaybı söylemleri yerine kimliğin bağlama göre biçim değiştirerek varlığını sürdürmesi perspektifini ön plana çıkarmaktadır.

Bu çalışma, Kafkasya'dan Türkiye'ye uzanan Terekeme/Karapapak göçünü, kimlik, aidiyet ve toplumsal bellek bağlamında sosyolojik bir bakış açısıyla ele almayı amaçlamaktadır. Çalışmanın temel amacı, Terekeme/Karapapak kimliğinin göç sonrası süreçte gündelik hayatta nasıl anlamlandırıldığını, hangi bağlamlarda görünür hale geldiğini ve kuşaklar arasında nasıl aktarıldığını ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma, tarihsel arka plan ve kavramsal çerçeveyi, nitel görüşmelerden elde edilen verilerle bir araya getirerek, göçün güncel toplumsal yansımalarına odaklanmaktadır. Araştırma, nitel araştırma deseni çerçevesinde yürütülmüş; yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler aracılığıyla elde edilen anlatılar tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Nitel görüşmeler, göç anlatılarının bireysel deneyimler ve aile içi aktarım yoluyla nasıl anlamlandırıldığını, kimliğin gündelik hayatta hangi alanlarda öne çıktığını ve kuşaklar arasında nasıl dönüştüğünü görünür kılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Terekemeler üzerine yapılan literatüre, tarihsel anlatıların ötesine geçen ampirik ve analitik bir katkı sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada ilk önce Terekeme/Karapapak göçünün tarihsel arka planını ve kavramsal çerçevesini ele alınmakta; devamında kuramsal yaklaşım ve araştırma yöntemi açıklanmaktadır. Analiz ve bulgular bölümünde nitel görüşmelerden elde edilen temalar tartışılmakta; sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular, göç ve etnik kimlik literatürü bağlamında değerlendirilmektedir.

2. TARİHSEL ARKA PLAN, KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kafkasya'dan Anadolu'ya Terekeme Göçü

Terekemeler (Karapapaklar), tarihsel olarak Güney Kafkasya'nın sınır bölgelerinde, özellikle Borçalı (günümüzde Gürcistan'ın Kvemo Kartli bölgesi) havzasında yerleşik olan Türk/Müslüman topluluklar arasında anılmaktadır. 19. yüzyıl boyunca Kafkasya, Osmanlı İmparatorluğu, Çarlık Rusya ve İran arasında süregelen jeopolitik rekabetin merkezinde yer almış; bu tablo bölgedeki Müslüman Türk topluluklar açısından siyasal istikrarsızlık, idari dönüşüm ve güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiştir (Kafkasyalı, 2012). Karapapak/Terekeme topluluklarının Anadolu'ya yönelen göç hareketleri de bu bağlamda, bireysel tercihlerden ziyade siyasi baskılar, sınır rejimlerinin değişimi ve savaş koşulları ile ilişkilidir.

Bu sürecin erken ve belirleyici kırılma noktalarından biri, 1828 tarihli Türkmençay Antlaşmasıdır. Antlaşma ile Rusya-İran sınırı yeniden düzenlenmiş; Güney Kafkasya'daki hanlıkların önemli bir bölümü Rus hâkimiyetine girmiş ve Aras Nehri kalıcı bir sınır hattı haline gelmiştir (Yeşilot, 2010). Bu yeni sınır düzeni, bölgedeki Müslüman Türk topluluklar açısından yalnızca idari bir değişiklik değil, aynı zamanda askeri denetim, vergi yükümlülükleri ve zorunlu askerlik gibi uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Literatürde Karapapakların bir bölümünün bu dönemde Osmanlı topraklarına yöneldiği ve bu hareketliliğin sınırın yeniden çizilmesine verilen toplumsal bir uyum ve hayatta kalma tepkisi olarak ortaya çıktığı belirtilmektedir (Çiftçi, 2023).

19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı-Rus rekabeti daha da yoğunlaşmış; bu rekabetin en yıkıcı aşaması 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile yaşanmıştır. Savaş sırasında Kars ve çevresinin Rus ordusunun kontrolüne girmesi, bölgede yaşayan Müslüman nüfus için ciddi bir güvensizlik ortamı yaratmıştır (Gülseven, 2021). Savaş sonrasında Kars'ın uzun süre Rus idaresinde kalması, Terekeme/Karapapak topluluklarının Anadolu içlerine doğru yönelmesini hızlandıran temel etkenlerden biri olarak değerlendirilmektedir (Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi [TDVİA], 2001). Bu tarihsel süreçte göç, yalnızca fiziksel bir yer değiştirme değil; Terekeme/Karapapak topluluklarının toplumsal ilişkilerini, yerleşim biçimlerini ve kimlik algılarını yeniden yapılandıran bir deneyim olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye'de özellikle Kars, Ardahan ve Iğdır çevresinde yoğunlaşan yerleşimler, zamanla kırsal alanlardan kent merkezlerine doğru genişlemiş; bu şekilde bir süreç göçün etkilerinin kuşaklar boyunca sürmesine neden olmuştur (Kafkasyalı, 2012). Dolayısıyla Kafkasya'dan Anadolu'ya uzanan bu göç hattı, günümüzde Terekeme kimliği, aidiyet ve kültürel süreklilik tartışmalarının tarihsel arka planını oluşturmaktadır.

2.2. Terekeme / Karapapak Kimliğinin Tanımlanması

Bu çalışmada kullanılan Terekeme kavramı, literatürde sıklıkla Karapapak adıyla da anılan, tarihsel olarak Güney Kafkasya-Doğu Anadolu hattında şekillenmiş Türk/Müslüman toplulukları tanımlamak üzere kullanılmaktadır. Akademik yazında bu iki adlandırma çoğu zaman eş anlamlı biçimde kullanılsa da kavramların tarihsel ve sosyolojik bağlamları farklı vurgu alanlarına işaret etmektedir. Bu nedenle Terekeme/Karapapak kimliği, sabit ve özcü bir etnik kategori olarak değil; tarihsel süreçler, göç deneyimleri ve toplumsal ilişkiler üzerinden şekillenen dinamik bir kimlik biçimi olarak ele alınmalıdır.

“Karapapak” terimi, özellikle 19. yüzyıl Osmanlı, Rus ve Batılı kaynaklarda yaygın biçimde kullanılan bir adlandırmadır ve çoğunlukla topluluğun giyim unsurlarına atıfla açıklanmaktadır (Kafkasyalı, 2012). Buna karşılık “Terekeme” kavramı, Türkiye bağlamında özellikle Kars, Ardahan ve Iğdır çevresinde yaşayan toplulukların kendilerini tanımlama biçimi olarak öne çıkmakta; bu yönüyle daha çok içsel ve yerel bir adlandırma niteliği taşımaktadır (TDVİA, 2001). Kavramsal açıdan önemli bir nokta, Terekeme kimliğinin modern anlamda homojen ve sınırları net bir etnik kategoriye karşılık gelmemesidir. Aksine, bu kavram tarihsel olarak sınır bölgelerinde yaşayan, farklı siyasal otoritelerle temas etmiş ve zorunlu göç deneyimleriyle

şekillenmiş toplulukları kapsayan esnek bir toplumsal tanım olarak değerlendirilmektedir. Nitekim Güney Kafkasya'daki imparatorluklar arası rekabet bağlamında Karapapak/Terekeme topluluklarının farklı dönemlerde farklı siyasal yapılara uyum sağlama stratejileri geliştirdiği ve bu süreçte kimliklerini yeniden konumlandığı belirtilmektedir (Çiftçi, 2023).

Terekeme kavramının etimolojisine ilişkin literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı çalışmalarda kelimenin göçebe ya da yarı göçebe yaşam tarzına gönderme yaptığı, hayvancılıkla geçinen ve mekânsal hareketliliği yüksek toplulukları tanımladığı ileri sürülmektedir (Karaoğlu, 2020; Kafkasyalı, 2012). Ancak bu etimolojik açıklamalar kesinlik taşımamakta, kavramın toplumsal işlevine dair ipuçları sunmaktadır. Bu açıdan Terekeme kavramı sadece etnik bir aidiyeti değil, aynı zamanda belirli bir yaşam biçimini, mekânla kurulan ilişkiyi ve hareketliliği ifade eden bir adlandırma olarak da okunabilir.

Bu çalışmada Terekeme/Karapapak kimliği, özcü bir etnik tanım yerine, göç, yerleşim ve toplumsal bellek süreçleri içinde şekillenen bir kimlik olarak ele alınmaktadır. Göç, bu anlamda geçmişte yaşanmış tarihsel bir olay olmasının yanı sıra günümüzde Terekeme kimliğinin nasıl hatırlandığını, aktarıldığını ve yeniden üretildiğini belirleyen sürekli bir toplumsal deneyim olarak da değerlendirilmektedir. Böyle bir bakış açısı makalenin ilerleyen bölümlerinde göçün kuşaklar arası aktarımı, aidiyet algıları ve gündelik hayatta etnik kimliğin görünürlüğü gibi sosyolojik tartışmalar için kavramsal bir zemin sunmaktadır.

2.3. Göç, Kimlik ve Toplumsal Bellek

Çalışmanın kuramsal çerçevesi, göç, etnik kimlik ve toplumsal bellek kavramlarıyla şekillenmiştir. Bu açıdan Terekeme/Karapapak topluluklarının Kafkasya'dan Anadolu'ya yönelen göç deneyimleri tarihsel bir yer değişikliğine ek olarak kimliğin yeniden tanımlandığı, aidiyetin yeniden inşa edilerek toplumsal belleğin biçimlendiği çok boyutlu bir süreç olarak ele alınmaktadır.

Göç sosyolojisi açısından özellikle savaşlar, sınır değişimi ve siyasal baskı koşullarından kaynaklanan hareketlilikler zorunlu göç kategorisi altında değerlendirilmektedir. Zorunlu göç, bireylerin veya toplulukların kendi iradelerinden bağımsız olarak yer değiştirmeye mecbur kaldıkları, bu nedenle göçün hem mekânsal hem de travmatik ve dönüştürücü sonuçlar ürettiği bir süreçtir (Castles, de Haas, & Miller, 2014). Terekeme/Karapapak göçü de bu açıdan gönüllü bir göç hareketi olmamakla birlikte sınır rejimlerinin değişimi ve savaş koşullarının sebep olduğu kolektif bir yer değiştirme olarak değerlendirilebilir. Bu türden zorunlu göçler, sadece yer değişikliği anlamına gelmemekte, topluluğun sosyal örgütlenmesini, akrabalık ilişkilerini ve kimlik algılarının da değiştiği göstermektedir.

Çalışmada etnik kimlik sabit bir öz olarak değil, toplumsal olarak inşa edilen, toplumsal bağlamla şekillenen tarihsel bir olgu olarak ele alınmaktadır. Sosyolojik literatürde etnik kimlik, belirli koşullar altında görünür hale gelen ve gündelik pratikler içinde yeniden üretilen bir süreç olarak ele alınmaktadır (Jenkins, 2008). Göç deneyimi ise etnik kimliğin inşasında belirleyici bir rol oynamakta ve göç eden topluluklar yeni toplumsal ilişkiler kurarak kendi iç sınırlarını yeniden tanımlamaktadır. Böyle bir süreçte kimlik, kimi zaman gündelik hayatta geri çekilebilirken bazen de sembolik ve kültürel alanlarda daha görünür hale gelmektedir. Göçün sosyolojik etkileri ise sadece göçü deneyimleyen kuşakla sınırlı olmayıp toplumsal bellek aracılığıyla sonraki kuşaklara da aktarılmaktadır. Bu açıdan kolektif bellek, sadece hatırlamakla ilgili olmayıp geçmişin topluluk içinde nasıl anlamlandırıldığını ve aktarıldığını da ifade etmektedir. (Assmann, 2011). Halbwachs (1992) kolektif belleği bireysel hatırlamanın ötesinde, belirli toplumsal grupların sunduğu çerçeveler içinde inşa edildiğini ifade etmektedir. Bu açıdan ele alındığında Terekeme göç anlatılarını, aile ve akrabalık ağları aracılığıyla yeniden üretilen bir toplumsal hafıza örüntüsü olarak değerlendirilebiliriz.

Kolektif bellek bağlamında ele alındığında Terekeme/Karapapak göç anlatılarının, aile içi aktarımlar ya da sözlü anlatılar ve gündelik söylemler aracılığıyla sonraki kuşaklara aktarıldığı ve bu anlatıların genç kuşakların kimlik algılarında dolaylı ama etkili bir rol oynadığı

görülmektedir. Göçü doğrudan yaşamayan kuşaklar için kolektif kimliğin inşası çoğu zaman hafıza, anlatı ve semboller üzerinden kurulduğu için etnik kimlik de gündelik pratiklerden çok, belirli bağlamlarda ortaya çıkan ya da hatırlanan bir aidiyet biçimine dönüşmektedir. Bu açıdan çalışma Terekeme/Karapapak kimliğinin ne tamamen kaybolduğu ne de değişmeden korunduğu yönündeki karşılığın aksine, kimliğin göç, yerleşim ve bellek süreçleri içinde biçim değiştirerek varlığını sürdürdüğünü savunmaktadır. Böyle bir bakış açısı, tarihsel bir göç deneyiminin güncel kimlik algıları, aidiyet biçimleri ve kuşaklar arası farklılaşmalar üzerindeki etkilerinin sosyolojik olarak tartışılmasına olanak tanımaktadır.

3. YÖNTEM

3.1. Araştırma Deseni

Bu araştırma, Terekeme/Karapapak topluluğunun göç deneyimini kimlik, aidiyet ve toplumsal bellek bağlamında inceleyen yorumlayıcı nitel bir durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Nitel durum çalışması, belirli bir topluluğun ya da olgunun kendi bağlamsal koşulları içinde derinlemesine analiz edilmesini amaçlayan bir araştırma desendir (Creswell & Poth, 2018). Bu çalışmada “durum”, Kafkasya’dan Türkiye’ye uzanan Terekeme/Karapapak göç deneyiminin güncel kimlik algıları üzerindeki etkisidir. Çalışmada veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme kullanılmıştır; bu teknik, hem tematik karşılaştırmayı mümkün kılmakta hem de katılımcıların anlatılarını kendi bağlamları içinde ayrıntılamasına olanak sağlamaktadır (Kvale & Brinkmann, 2009).

3.2. Araştırma Soruları

Çalışma aşağıdaki araştırma sorularına odaklanmaktadır:

1. Terekeme/Karapapak kimliği, göç anlatıları ve toplumsal bellek içinde nasıl anlamlandırılmaktadır?
2. Göç deneyimine bağlı süreçler, aidiyet duygusunu ve kimliğin gündelik hayattaki görünürlüğü nasıl etkilemektedir?
3. Kimlik, dil ve kültürel pratikler kuşaklar arasında nasıl aktarılmakta ve hangi alanlarda dönüşmektedir?

3.3. Çalışma Grubu ve Örneklem Stratejisi

Araştırmanın çalışma grubu, kendini Terekeme ve/veya Karapapak olarak tanımlayan katılımcılardan oluşmaktadır. Çalışmada amaçlı örneklem yaklaşımı benimsenmiştir. Amaçlı örneklem, belirli bir olguya ilişkin bilgi zenginliği sunabilecek katılımcıları seçmeye odaklanması bakımından, kimlik ve bellek gibi derinlemesine anlamayı gerektiren araştırmalarda işlevseldir (Patton, 2015).

Örneklem stratejisi iki eksende yapılandırılmıştır:

Mekânsal çeşitlilik: Kuzeydoğu Anadolu hattında (örn. Kars, Ardahan, Iğdır,) yaşayan katılımcılar ile mümkünse büyükşehirde (örn. İstanbul/Ankara) yaşayan katılımcıların dahil edilmesi.

Kuşak çeşitliliği: Göç anlatılarını birincil aktarıcı olarak taşıyan yaş grupları ile (örn. 60+), daha genç kuşakların (örn. 20+) birlikte değerlendirilmesi.

Bu yaklaşım, kimliğin hem bellek taşıyıcıları hem de sembolik aidiyet düzeyinde nasıl kurulduğunu karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi mümkün kılar.

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü, nicel çalışmalardaki gibi temsil hedefiyle değil, veri doygunluğu / tematik yeterlilik ilkesiyle belirlenir. Görüşmeler, yeni görüşmelerin önceki temalara anlamlı yeni katkı sunmadığı noktaya kadar sürdürülür (Guest, Bunce, & Johnson, 2006). Makale ölçeğinde bir çalışma için, kuşak çeşitliliği de gözetilerek genellikle 8-15 görüşme tematik analiz açısından yeterli bir çerçeve sağlar. Görüşmeler 2025 Ekim-Kasım aylarında toplamda 12 katılımcıyla gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Kuşak	Doğu Anadolu (Kars-Iğdır)	Büyükşehir (İstanbul-İzmir)	Kadın	Erkek	Toplam
Genç (20-39)	1	3	2	2	4
Orta (40-59)	2	-	-	2	2
İleri (60+)	3	3	4	2	6
Toplam	6	6	6	6	12

3.4. Veri Toplama Aracı

Veriler, bu çalışma için hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Form, literatür ve çalışmanın kavramsal-kuramsal çerçevesi doğrultusunda aşağıdaki temalara dayalı olarak yapılandırılmıştır:

- Göç anlatıları ve bellek (aile içi aktarım, kırılma/kayıp söylemleri)
- Kimlik algısı (Terekeme/Karapapak tanımı, görünürlük bağlamları)
- Aidiyet ve mekân (yerleşim, kentleşme, "anayurt" duygusu)
- Gelecek algısı ve kuşaklar arası aktarım (dil, gelenek, pratiklerin sürekliliği/dönüşümü)

Görüşme soruları açık uçlu olarak tasarlanmış; gerektiğinde takip soruları ile katılımcının açıklamasını derinleştirmeye imkân verecek biçimde uygulanmıştır (Kvale & Brinkmann, 2009).

Görüşmeler, katılımcıların uygun gördüğü zaman ve mekânda gerçekleştirilmiştir. Her görüşme ortalama 30-45 dakika sürmüştür. Katılımcılardan görüşme öncesinde bilgilendirilmiş onam alınmış ve kişisel veriler görüşme kayıtlarından ve dökümlerinden çıkarılmıştır. Görüşmeler mümkünse ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmış, ses kaydı onaylanmadığında ayrıntılı not tutma yöntemi uygulanmıştır. Tüm katılımcılar G1, G2... biçiminde kodlanarak anonimleştirilmiştir. Verilerin tasnifinde, dil bilgisel düzeltmeler yapılarak anlam değişikliğine yol açmayacak şekilde katılımcının ifade özgünlüğü korunmuştur.

3.5. Etik İlkeler

Araştırma süreci, gönüllülük ve mahremiyet ilkeleri çerçevesinde yürütülerek, görüşmeye katılımın tamamen gönüllü olduğu, görüşmenin istenilen zaman sonlandırabileceği, görüşmelerin yalnızca akademik amaçla kullanılacağı ve kişisel bilgilerin gizli tutulacağı görüşmecilere bildirilmiştir. Elde edilen kayıtlar/dökümler, yetkisiz erişime kapalı şekilde saklanmış ve raporlama aşamasında anonimleştirme sürdürülmüştür. Araştırmanın etik uygunluğuna, Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu Başkanlığı'nın 12.01.2026 tarihli ve 2026/1 sayılı onayıyla karar verilmiştir.

3.6. Veri Analizi

Veriler, tematik analiz yaklaşımıyla çözümlenmiştir. Tematik analiz, katılımcı anlatılarında tekrar eden anlam örüntülerini (temaları) sistematik şekilde ortaya koymak için uygun ve esnek bir yöntemdir (Braun & Clarke, 2006). Analiz süreci şu adımlarla ilerlemiştir:

1. Veriye aşinalık: Dökümler tekrar tekrar okunmuş, ilk izlenimler not edilmiştir.
2. Başlangıç kodları: Göç anlatısı, kayıp, aidiyet, dil kullanımı, kuşak farkı gibi anlam birimleri kodlanmıştır.

3. Tema oluşturma: Benzer kodlardan yola çıkılarak üst temalar üretilmiştir (örn. “zorunluluk/hayatta kalma”, “kimliğin bağlamsal görünürlüğü”, “dilin seyrelmesi”, “sembolik aidiyet”).

4. Tema gözden geçirme: Temalar veri ile karşılaştırılmış, gerektiğinde birleştirme/ayırma yapılmıştır.

5. Tema tanımlama ve adlandırma: Her temanın kapsamı netleştirilmiş ve temsil gücü yüksek alıntılar seçilmiştir.

6. Raporlama: Temalar, kuramsal çerçeve ile ilişkilendirilerek analitik anlatı biçiminde sunulmuştur.

Analizde, katılımcı alıntıları temaları destekleyen kanıt işlevi görmüş ve yorumlar literatürle ilişkilendirilerek güçlendirilmiştir. Nitel çalışmalarda geçerlik/güvenirlik, nicel ölçütlerle değil; inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık gibi ölçütlerle ele alınır (Lincoln & Guba, 1985). Çalışma kapsamında şeffaf yöntem raporlaması ile izlenebilirlik sağlanarak kodlama mantığı ve tema üretimi açık biçimde tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra bulgular, alıntılarla desteklenerek okuyucuya denetim kolaylığı sağlanmıştır. Kuşak ve mekân çeşitliliği gözetilerek de okuyucunun karşılaştırma yapılabilmesi hedeflenmiştir. Bu açıdan çalışma, nitel desene dayandığından istatistiksel genelleme iddiası taşımamaktadır. Bulgular, belirli bağlamlarda deneyimlenen kimlik ve bellek süreçlerini derinlemesine anlamaya yöneliktir. Örneklem büyüklüğü, tematik yeterlilik esasına göre belirlendiği için sonuçlar temsil değil analitik iç görü üretir (Patton, 2015).

4. ANALİZ VE BULGULAR

4.1. Göç ve Toplumsal Bellek

Görüşmelerin tamamı, Terekeme/Karapapak göçünün gönüllü bir yer değiştirme olmadığı; zorunluluk ve hayatta kalma ekseninde anlamlandırıldığını göstermektedir. Katılımcılar göçü çoğunlukla isteyerek yapılan bir tercih olarak değil, tarihsel koşulların dayattığı bir mecburiyet olarak aktarmaktadır. Bu şekilde bir söylem göç literatüründe zorunlu göçlerin toplumsal bellek üzerindeki kalıcı etkilerine ilişkin bulgularla ilişkilendirilebilir. (Castles vd., 2014; Assmann, 2011). Zorunlu göç literatüründe, savaş ve sınır değişimleri sonucu gerçekleşen yer değiştirmelerin, topluluk belleğinde sıklıkla kayıp, kopuş ve travma anlatılarıyla temsil edildiği vurgulanmaktadır (Castles vd., 2014).

Terekeme/Karapapak göçü de bu çerçevede, gönüllü bir göç hareketi olmayıp siyasal ve askerî zorunlulukların etkisiyle gerçekleşmiş kolektif bir yer değiştirme deneyimi olarak ele alınabilir (Çiftçi, 2023). Zorunlu göçler yalnızca mekânsal bir hareketlilik yaratmakla kalmaz, aynı zamanda göç eden toplulukların geçmişi nasıl hatırladıklarını ve yeni yerleşim alanlarını nasıl anlamlandırdıklarını da etkiler. Kolektif bellek çalışmalarında sıklıkla vurgulandığı üzere, zorunlu göç yaşayan topluluklarda terk edilen coğrafya zamanla eski yurt olarak idealize edilmekte, buna karşılık yeni yerleşilen mekân başlangıçta belirsizlik ve kaygı ile ilişkilendirilmektedir. Bu anlatı biçimi yalnızca Terekeme/Karapapak topluluğuna özgü değildir; pek çok göç topluluğunun hafıza anlatılarında benzer örüntülere rastlanmaktadır. Assmann'ın kolektif bellek yaklaşımı da geçmişin anlatılar aracılığıyla seçici biçimde hatırlandığını ve zaman içinde idealize edilebildiğini vurgulamaktadır (Assmann, 2011). Ancak zamanla bu anlatıların dönüştüğü ve yeni yerleşim alanlarının da aidiyetle ilişkilendirildiğini söylemek mümkündür. Bu dönüşüm göçün kimlik üzerindeki etkisinin tek seferlik değil, zamana yayılan bir süreç olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Göç ve Toplumsal Bellek Temasına İlişkin Frekans Dağılımı

Alt Tema	Katılımcı Kodları	F	%
Zorunluluk / Mecburiyet	G1, G3, G4, G8, G9, G11	6	%50
Zorluk / Hayatta Kalma	G1, G4, G5, G8, G9	5	%41,7
Korku / Belirsizlik	G3, G7, G8	3	%25
Hasret / Özlem	G3, G6, G7, G10	4	%33,3
Anlatının Seyrekleşmesi	G2, G4, G9, G11	4	%33,3

İleri yaş kuşaklarında göç belleği güçlü bir duygusal yoğunluk taşımaktadır. Özellikle korku, acı ve belirsizlik temaları bu anlatılarda belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Kars'ta yaşayan 72 yaşındaki bir katılımcı, göç anlatılarında baskın duyguyu şöyle ifade etmektedir:

“Korku. Bir de hasret. “Bir daha göremedik” derlerdi hep.” (G3)

Benzer biçimde İzmir’de yaşayan 77 yaşındaki bir katılımcı, aile büyüklerinden dinlediği göç hikayelerini şu şekilde özetlemektedir:

“Korku ve belirsizlik. Bir de geride kalanlara duyulan özlem. Ama zamanla bu anlatılanlar daha sakinleşti diyebilirim.” (G7)

Bu ifadeler, göçün yalnızca mekânsal bir yer değiştirme değil, aynı zamanda geleceğin bilinmezliğiyle yüzleşme deneyimi olarak hatırlandığını göstermektedir.

Orta yaş kuşağında göç anlatıları, duygusal yoğunluğun yanı sıra zorluk ve yeniden tutunma vurgusuyla aktarılmaktadır. Kars'ta yaşayan 65 yaşındaki bir katılımcı göçü şu şekilde tanımlamaktadır:

“Yaşadıkları acıları, yeni bir hayat kurmanın zorluklarını çok anlatırlardı.” (G5)

Bu anlatı, göç belleğinin yalnızca geçmişte yaşanmış bir travma değil, aynı zamanda yeni bir yaşam inşa etme mücadelesi olarak da hatırlandığını göstermektedir.

Genç kuşak katılımcıların anlatılarında ise göç belleği belirgin biçimde dolaylı ve özetlenmiş bir nitelik kazanmaktadır. Iğdır’da yaşayan 30 yaşındaki bir katılımcı, aile anlatılarında öne çıkan duyguyu şu şekilde ifade etmektedir:

“Zorluk ve mecburiyet. Yani isteyerek yapılmış bir şey gibi anlatılmazdı. Hep şartlar yüzünden denirdi.” (G9)

Bu ifade, göçün genç kuşaklar açısından doğrudan deneyimlenen bir olay olmaktan çıkıp, aktarılmış ve sembolik bir bilgi haline geldiğini göstermektedir.

Genel olarak Göç ve toplumsal bellek teması kapsamında elde edilen bulgular, Terekeme/Karapapak göçünün toplumsal bellekte zorunluluk, kayıp ve hayatta kalma ekseninde kurulduğunu, bu belleğin kuşaklara göre farklı yoğunluklarda aktarıldığını göstermektedir. İleri yaş gruplarında güçlü ve duygusal anlatılar ön plandayken, genç kuşaklarda göç daha çok dolaylı, kısa ve sembolik ifadelerle temsil edilmektedir. Kuşaklar arası farklılık olsa da göç belleğinin zaman içinde kaybolmadığını; ancak biçim değiştirerek varlığını sürdürdüğünü söylemek mümkündür.

4.2. Kimliğin Gündelik Hayattaki Görünürlüğü

Etnik kimliğin gündelik hayatta sürekli ve eşit yoğunlukta görünür olmadığı; aksine bağlamsal olarak ortaya çıktığı, sosyolojik literatürde sıklıkla vurgulanan bir noktadır (Jenkins, 2008). Terekeme/Karapapak kimliği de göç sonrası süreçte bu bağlam içinde yeniden tanımlanmıştır. Kırsal yerleşimlerin hâkim olduğu erken dönemlerde kimlik, dil kullanımı, akrabalık ilişkileri ve

gündelik pratikler aracılığıyla doğal biçimde yeniden üretilirken, kentleşme süreciyle birlikte bu görünürlük zayıflamıştır (Kafkasyalı, 2012). Buna karşın kimlik tamamen ortadan kalkmamış; düğünler, yemek kültürü, aile içi anlatılar ve sembolik ritüeller aracılığıyla varlığını sürdürmüştür. Süreç bu açıdan etnik kimliğin kaybolmayarak gündelik pratiklerden sembolik alanlara doğru kaydığını göstermektedir. (Jenkins, 2008). Dolayısıyla Terekeme kimliği, sürekli vurgulanan bir aidiyet olmaktan çıkarak belirli bağlamlarda hatırlanan ve ifade edilen bir kimlik biçimine dönüşmüştür.

Görüşmeler, Terekeme/Karapapak kimliğinin gündelik hayatın her alanında sürekli ve belirleyici bir unsur olarak yaşanmadığını; aksine bağlama göre değişen, seçici ve çoğu zaman geri çekilmiş bir görünürlüğe sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük bir kısmı, bu kimliğin gündelik yaşam pratiklerinde belirgin bir ayrışma yaratmadığını; ancak belirli sosyal bağlamlarda hatırlandığını ve görünür hale geldiğini ifade etmektedir. Bu bulguları, etnik kimliğin sabit bir yapı olmak yerine toplumsal etkileşimler içinde durumsal olarak etkinleşen bir yapı olduğunu savunan yaklaşımlarla (Jenkins, 2008; Barth, 1969) açıklayabiliriz.

Tablo 3. Kimliğin Gündelik Hayattaki Görünürlüğü Temasına İlişkin Frekans Dağılımı

Alt Tema	Katılımcı Kodları	f	%
Geri Çekilmiş Kimlik	G1, G2, G4, G7, G9, G10, G11, G12	8	%66,7
Aile / Ritüel Bağlamında Görünürlük	G1, G3, G4, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12	10	%83,3
Dilin Zayıflaması	G1, G2, G3, G4, G7, G8, G9, G11, G12	9	%75
Kimliğin Kültürel Bilgi Olarak Kalması	G2, G9, G10, G11	4	%33,3

Iğdır'da yaşayan 47 yaşındaki bir katılımcı, kimliğin gündelik hayattaki yerini açık biçimde şu sözlerle ifade etmektedir:

“Gündelik hayat pratiklerinde ayırıcı bir yansıması olmuyor.” (G1)

Bu ifade, kimliğin bireyin gündelik yaşamını yönlendiren temel bir çerçeve olmadığını, arka planda kalan bir aidiyet olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Benzer biçimde Kars'ta yaşayan 65 yaşındaki bir katılımcı da kimliğin gündelik hayatta sürekli hatırlanan bir unsur olmadığını vurgulamaktadır:

“Günlük hayatta çok ön planda değil.” (G4)

Bu alıntı, kimliğin süreklilikten ziyade durumsal olarak etkinleştiğine işaret etmektedir.

Kimliğin hangi bağlamlarda daha görünür hale geldiği sorulduğunda ise katılımcılar ortak biçimde aile, akrabalık ve ritüel bağlamlarını işaret etmektedir. İzmir'de yaşayan 77 yaşındaki bir katılımcı mevcut durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Akrabalarla bir araya gelince daha çok hissediliyor.” (G7)

Bu ifade, kimliğin kamusal ve anonim alanlardan çok, özel ve yarı-özel sosyal alanlarda anlam kazandığını göstermektedir.

İstanbul'da yaşayan 33 yaşındaki genç kuşak katılımcılardan biri, kimliği sembolik ve düşünsel bir aidiyet olarak kabul ettiğini söylemektedir. Ancak kimliğe gündelik yaşam pratikleri üzerinde belirleyici bir rol atfetmemektedir:

“Kimliğim var ama hayatımı belirlemiyor.” (G11)

Katılımcının bu ifadesi genç kuşaklar açısından kimliğin reddedilmediğini, ancak merkezi bir yaşam çerçevesi olmaktan çıktığını göstermektedir.

Kimliğin gündelik hayattaki görünürlüğü teması kapsamında elde edilen bulgulardan Terekeme/Karapapak kimliğinin gündelik hayatta sürekli görünür bir aidiyet yerine bağlama göre etkinleşen bir kimlik biçimi olduğu anlaşılmaktadır. Kimliğin çoğunlukla kamusal ve anonim alanlarda geri çekildiği; aile, akrabalık ilişkileri ve ritüel alanlarda ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bu şekilde bir eğilim kimliğin kaybolmadığını ancak gündelik hayattan seçici alanlara doğru yeniden konumlandığını göstermektedir. Bu anlamda bulgular, etnik kimliğin sabit ve her an görünür bir yapı yerine gündelik hayatta sürekli ve eşit biçimde görülmeyen ve hem kuşaklar arasında hem de bağlamsal olarak farklı deneyimlenen bir yapı olduğuna işaret etmektedir.

4.3. Aidiyet ve Mekân

Göç sonrası yerleşim politikaları ve mekânsal örgütlenme, etnik kimliğin korunması ve dönüşümünde belirleyici bir rol oynamaktadır. Türkiye'de Terekeme/Karapapak topluluklarının özellikle Kars, Ardahan ve Iğdır çevresinde yoğunlaşması, erken dönemde topluluk içi ilişkilerin sürdürülmesine olanak tanımıştır (TDVİA, 2001). Bu mekânsal yakınlık, kimliğin kolektif olarak yeniden üretilmesini kolaylaştıran bir unsur olarak değerlendirilebilir. Ancak kentleşme süreciyle birlikte bu mekânsal bütünlük zayıflamış; kimlik daha çok aile içi ilişkiler ve hemşerilik bağları üzerinden sürdürülmüştür. Göç literatüründe sıkça vurgulandığı üzere, bu tür durumlarda aidiyet, fiziksel mekândan ziyade sosyal ilişkiler ve bellek üzerinden kurulmaktadır (Castles vd., 2014). Terekeme örneğinde de aidiyet, belirli bir coğrafyadan çok, ortak geçmiş ve anlatılar etrafında şekillenmektedir.

Görüşmeler, Terekeme/Karapapak kimliğine eşlik eden aidiyet duygusunun kuşaklara, yaşam döngüsüne ve yerleşim bağlamına göre yeniden kurulduğunu göstermektedir. Katılımcıların anlatıları, göç sonrası süreçte aidiyetin çoğu zaman yaşanılan yere yöneldiğini; göç edilen ya da anlatılarla aktarılan anayurdun ise giderek sembolik bir referans haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu bulguyu göç literatüründe aidiyetin mekânsal sürekliliğinin azaldığını ilişkisel ve bağlamsal bir olgu olarak ele alındığı bakış açılarıyla (Castles vd., 2014; Brubaker, 2004) açıklamak mümkündür.

Tablo 4. Aidiyet ve Mekân Temasına İlişkin Frekans Dağılımı

Alt Tema	Katılımcı Kodları	f	%
Yaşanılan Yere Aidiyet	G1, G2, G3, G4, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12	9	%91,66
Çift Katmanlı Aidiyet	G1, G2, G3, G7, G8, G12	5	%50
Sembolik Anayurt	G1, G2, G6, G9	4	%33,3

Doğu Anadolu hattında (Kars-Ardahan-Iğdır) yaşayan katılımcılar, aidiyet duygularını büyük ölçüde buldukları yer üzerinden tanımlamaktadır. Bu katılımcılar için yaşanılan mekân, toplumsal ilişkilerin merkezini oluşturmaktadır. Buna karşılık büyükşehirlerde (İstanbul ve İzmir) yaşayan katılımcılar, aidiyetlerini daha çok güncel yaşam pratikleri üzerinden tanımlarken doğrudan deneyimlemedikleri ya da geçmiş kuşaklardan dinledikleri memleket anlatılarına sembolik bir değer atfetmektedir. Büyükşehir bağlamında aidiyet, birincil olarak yaşanılan kente yönelmekte, köken coğrafyası ise duygusal ya da anlatıya dayalı bir referans noktası olarak varlığını sürdürmektedir. Bu şekilde bir eğilim mekânsal bağlamın aidiyetin yoğunluğu ve ifade biçimi üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir. Doğu Anadolu hattındaki bir katılımcı şu ifadeyi kullanmakta:

“Şu an yaşadığım yere daha çok ait hissediyorum.” (G1, 47, Iğdır)

Bu ifade, göç anlatılarının güçlü olmasına rağmen, bireysel aidiyetin esas olarak güncel yaşam pratikleri üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Başka bir katılımcı, aile kökenine dair mekânın ise farklı bir anlam taşıdığını şu sözlerle ifade etmektedir:

“Ardahan’da olduğum zamanlar köyümüz zaten terekeme köyüydü. Her şeyiyle yaşıyorduk bu kültürü. Ama şimdi nerde yaşayalım, sadece ev içinde ya da akraba ziyaretlerinde düşünlerde falan oluyor.” (G12, 64, İstanbul)

Aidiyet ve mekân bağlamındaki bu tablo, aidiyetin tek boyutlu olmadığını; bir yandan yaşanan yere yönelirken diğer yandan geçmişe ait mekânların sembolik bir bağ olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

İleri yaş kuşaklarında aidiyet duygusunun daha çift katmanlı bir yapı sergilediği görülmektedir. İstanbul’da yaşayan 72 yaşındaki bir kadın katılımcı, durumunu şu şekilde ifade etmektedir:

“Şimdi İstanbul’a alıştım ama kalbim iki yerde. Gençliğim Kars’ta geçti. Çocuklarım burada büyüdü. Hangisi deseler zor.” (G8)

Bu ifade, geçmişte yaşanmış mekânların, fiziksel olarak terk edilmiş olsa bile, bellekte duygusal bir referans noktası olarak varlığını koruduğunu göstermektedir.

Genç kuşak katılımcılarda ise aidiyet daha net biçimde yaşanan yerle sınırlanmaktadır. Iğdır’da yaşayan 30 yaşındaki bir katılımcı, aile kökeniyle yaşadığı yer arasındaki farkı şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Kendimi bildim bileli buraya ait hissedirim.” (G9)

Bu ifade, genç kuşaklar için aidiyetin anlatılarla aktarılan coğrafyalar üzerinden değil, doğrudan deneyimlenen mekânlar üzerinden kurulduğunu göstermektedir.

Aidiyet ve mekân teması kapsamında elde edilen bulgular, Terekeme/Karapapak kimliği bağlamında aidiyetin göç sonrası süreçte mekânsal olarak yer değiştirdiğini, ancak tamamen ortadan kalkmadığını ortaya koymaktadır. Göç edilen ya da anlatılarla aktarılan anayurt, ileri yaş kuşaklarında duygusal bir bağlılık taşıırken; genç kuşaklarda daha çok kimliği açıklayan sembolik bir referans haline gelmektedir. Bu durum, aidiyetin kaybindan ziyade, yerel ve güncel mekânlar lehine yeniden ölçeklenmesi şeklinde yorumlanabilir. Bu anlamda bulgular, toplumsal ilişkiler ve yaşam pratikleri içinde yeniden üretilen ilişkisel bir süreç olduğunu vurgulayan göç literatürüyle (Castles vd., 2014; Brubaker, 2004) doğrudan paralellik göstermektedir.

4.4. Kuşaklar Arası Aktarım ve Gelecek Algısı

Toplumsal bellek çalışmaları, göç deneyimlerinin kuşaklar arasında aynı yoğunlukta aktarılmadığını; her kuşağın geçmişi farklı biçimlerde anlamlandırıldığını göstermektedir (Assmann, 2011). Göçü doğrudan yaşamış kuşaklar için kimlik, somut deneyimlere ve hatıralara dayanırken; sonraki kuşaklar için kimlik daha çok anlatılar ve sembolik referanslar aracılığıyla kurulmaktadır. Böyle bir ilişki, genç kuşaklar arasında Terekeme kimliğinin gündelik hayatın merkezinde olmadığını bağlamsal ve seçici bir aidiyet biçimine dönüştüğünü göstermektedir. Sosyolojik açıdan bu süreç, kimliğin zayıflaması olarak değil; modern toplumsal koşullara uyum sağlayarak yeniden biçimlenmesi olarak yorumlanmaktadır (Jenkins, 2008).

Görüşmeler, Terekeme/Karapapak kimliğinin kuşaklar arasında aynı biçimde aktarılmadığını; aktarımın gündelik pratiklerden anlatıya, anlatıdan ise sembolik bilince doğru kademeli bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Katılımcıların anlatıları kimliğin, kuşaklar ilerledikçe yoğunluk ve içerik değiştirerek varlığını sürdürdüğüne işaret etmektedir. Kuşaklar arası aktarım ve gelecek algısına ilişkin bulguları, kimliği statik bir yapı olarak değil, tarihsel ve toplumsal koşullara göre yeniden şekillenen bir süreç (Jenkins, 2008; Hall, 1996) bağlamında ele alabiliriz.

Toplumsal bellek, geçmişin kolektif anlatılar aracılığıyla yeniden kurulmasını ifade eder (Halbwachs, 1992). Assmann (2011) kültürel belleğin semboller, ritüeller ve anlatılar aracılığıyla kuşaklar arasında aktarıldığını belirtir.

Tablo 5. Kuşaklar Arası Aktarım ve Gelecek Algısı Temasına İlişkin Frekans Dağılımı

Alt Tema	Katılımcı Kodları	f	%
Anlatı Yoluyla Aktarım	G1-G12	12	%100
Dilin Aktarılamaması	G1, G2, G3, G4, G7, G8, G9, G11, G12	9	%75
Kimliğin Zayıfladığı Görüşü	G3, G4, G5, G7, G8, G10	6	%50
Kimliğin Dönüştüğü Görüşü	G2, G6, G9, G10, G11, G12	6	%50

İleri yaş katılımcılar, kimliğin geçmişte gündelik hayatın ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. İstanbul'da yaşayan 64 yaşındaki bir kadın katılımcı, aktarım biçimini şu şekilde ifade etmektedir:

“Bize aile büyüklerimiz anlattı, şimdi biz de elimizden geldiğince günlük hayatta, yemeklerde çocuklarımıza torunlarımıza aktarıyoruz.” (G12)

Bu ifade, kimliğin önceki kuşaklarda özel bir çaba gerektirmeden, ev içi pratikler ve gündelik yaşam aracılığıyla aktarıldığını göstermektedir.

Buna karşılık, dil ve gündelik kültürel pratiklerin kuşaklar ilerledikçe zayıfladığı açık biçimde dile getirilmektedir. Kars'ta yaşayan 40 yaşındaki bir katılımcı bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir:

“Dil çok az kaldı.” (G6)

İfaden de anlaşılacağı üzere kimliğin önemli taşıyıcı unsurlarından biri olan dilin aktarım sürecinde merkezi rolünü kaybettiği görülmektedir.

Genç kuşak katılımcılar ise kimliği daha çok bilinen ancak gündelik hayatta sınırlı biçimde yaşanan bir aidiyet olarak tanımlamaktadır. Iğdır'da yaşayan 30 yaşındaki bir katılımcının ifadeleri günlük hayatta dilin sınırlı kullanımını göstermektedir:

“Bilmek önemli ama yaşamak zor.” (G9)

Katılımcının yaklaşımı, genç kuşaklar açısından kimliğin korunmasının gündelik pratikleri sürdürmekten ziyade köken bilgisine sahip olmak şeklinde anlam kazandığını göstermektedir.

Kimliğin geleceğine ilişkin değerlendirmelerde ise ileri yaş kuşaklarında daha kaygılı, genç ve orta yaş kuşaklarında ise daha kabullenici bir söylem öne çıkmaktadır. İzmir'de yaşayan 77 yaşındaki bir katılımcı, kimliğin geleceğine dair düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir:

“Bizden sonra zor.” (G7)

Bu ifade, kimliğin gündelik pratiklerden çekilmesini kayıp olarak değerlendiren bir bakış açısını yansıtmaktadır. Buna karşılık genç kuşaklarda kimliğin dönüşümü daha çok kaçınılmaz bir süreç olarak algılanmaktadır.

Kuşaklar arası aktarım ve gelecek algısı teması kapsamında elde edilen bulgular, Terekeme/Karapapak kimliğine ait görünümünün kuşaklar arasında azaldığını ancak biçim değiştirerek aktarıldığını ortaya koymaktadır. Gündelik pratikler ve dil zayıflarken, kimlik anlatılar, hatırlatmalar ve köken bilgisi üzerinden sürdürülmektedir. Bu sürdürme biçimi, kimliğin ortadan kalkmadığını, yaşantıdan bilgiye doğru bir dönüşüm süreci içinde varlığını devam ettirdiğini göstermektedir.

Genel anlamda bulgular, Terekeme/Karapapak göçünün sosyolojik sonuçlarının kimlik kaybı anlatısıyla açıklanamayacağını ortaya koymaktadır. Aksine, göç süreci kimliği dönüştürmüş; onu

mekâna, zamana ve kuşağa bağlı olarak farklı biçimlerde görünür hale getirmiştir. Kimlik, bu bağlamda sabit bir yapı olarak değil, tarihsel deneyimler ve toplumsal koşullar doğrultusunda sürekli yeniden üretilen dinamik bir süreç olarak değerlendirilebilir (Çiftçi, 2023).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma, Terekeme/Karapapak topluluğunun Kafkasya'dan Türkiye'ye uzanan göç deneyimini tarihsel bir hareketliliğin yanı sıra kuşaklar boyunca etkisini sürdüren bir toplumsal bellek, kimlik ve aidiyet süreci olarak ele almıştır. Farklı yaş gruplarından ve farklı yerleşim yerlerinden seçilen on iki katılımcıyla gerçekleştirilen nitel görüşmeler, göçün ve göçe bağlı kimlik deneyimlerinin günümüzde nasıl anlamlandırıldığını ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, Terekeme/Karapapak kimliğinin ne tamamen ortadan kalktığını ne de değişmeden korunduğunu; aksine toplumsal koşullara uyum sağlayarak dönüşen bir yapı sergilediğini göstermektedir.

Araştırmanın en temel bulgularından biri, göçün toplumsal bellekte ağırlıklı olarak zorunluluk ve hayatta kalma ekseninde hatırlanmıştır. Katılımcı anlatılarında göç, gönüllü bir tercih ya da fırsat arayışı olarak değil, tarihsel koşulların dayattığı bir mecburiyet olarak anlamlandırılmaktadır. Ancak bu belleğin kuşaklar arasında aynı yoğunlukta aktarılmadığı görülmektedir. İleri yaş kuşaklarında göç, güçlü duygusal içeriklere sahip anlatılarla canlılığını korurken; genç kuşaklarda daha çok sembolik bir geçmiş bilgisi haline gelmiştir. Bu farklı yorumlama biçimleri göç belleğinin kaybolmadığını biçim değiştirerek kuşaklar arasında yeniden yapılandığını göstermektedir.

Kimliğin gündelik hayattaki görünürlüğüne ilişkin bulgular, Terekeme/Karapapak kimliğinin sürekli ve belirleyici bir aidiyet olmadığını ortaya koymaktadır. Kimliğin daha çok bağlama bağlı olarak etkinleşen bir yapı biçiminde sergilendiği anlaşılmaktadır. Kimlik, katılımcıların gündelik yaşam pratiklerinde çoğu zaman geri planda kalırken; aile, akrabalık ilişkileri ve ritüel bağlamında ise daha görünür hale gelmektedir. Böyle bir pratik kimliğin kamusal ve anonim alanlardan çok, özel ve yarı-özel sosyal alanlarda yeniden üretildiğini göstermektedir. Dolayısıyla kimlik, gündelik hayatı bütünüyle belirleyen değişmez bir yapı biçiminde değil; duruma göre hatırlanan ve anlam kazanan bir aidiyet biçiminde ortaya çıkmaktadır.

Aidiyet ve mekân ilişkisi açısından bakıldığında ise göç sonrası süreçte aidiyetin tek bir coğrafyaya sabitlenmediği açıkça görülmektedir. Katılımcıların büyük bölümü, aidiyetlerini esas olarak yaşadıkları yer üzerinden tanımlamaktadır. Buna karşılık, göç edilen ya da anlatılarla aktarılan tarihsel coğrafyaların özellikle ileri yaş kuşaklarında duygusal bir bağlılık anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Genç kuşaklar için daha çok sembolik bir referans işlevi görmektedir. Bu bulgu, aidiyetin kaybolmasından ziyade, yerel ve güncel mekânlar lehine yeniden ölçeklendiğini göstermektedir. Kısaca anayurt kavramının genç kuşaklar açısından geri dönülmesi beklenen somut bir mekân olmaktan çıktığı ve kimliği açıklayan tarihsel bir arka plan bilgisine dönüştüğünü söyleyebiliriz.

Kuşaklar arası aktarım bağlamında elde edilen bulgular, kimliğin aktarım biçimlerinde belirgin bir dönüşüme işaret etmektedir. İleri yaş kuşaklarında kimlik, dil, gündelik pratikler ve ev içi yaşam aracılığıyla doğal biçimde aktarılırken bu unsurların kuşaklar ilerledikçe zayıfladığı görülmektedir. Orta ve genç kuşaklarda ise kimlik, daha çok anlatılar ve köken bilgisi üzerinden aktarılarak gündelik yaşamı yönlendiren bir pratik olmaktan çıkmaktadır. Bu şekilde bir deneyimleme bazı katılımcılar tarafından bir kayıp olarak değerlendirilse de genç kuşaklar açısından daha çok kaçınılmaz ve doğal bir dönüşüm olarak algılanmaktadır.

Bulgular genel olarak çalışmanın temel tartışma eksenini oluşturan kimlik kaybı söylemini eleştirel biçimde yeniden düşünmeyi mümkün kılmaktadır. Terekeme/Karapapak kimliği, bu çalışmada elde edilen veriler ışığında değerlendirildiğinde, ortadan kalkmakta olan bir aidiyet olmayıp, gündelik pratiklerden sembolik ve bağlamsal alanlara doğru yer değiştiren bir kimlik biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimlik, artık sürekli yaşanan bir pratik değildir. Kimlik gerektiğinde hatırlanan, anlatılan ve belirli bağlamlarda görünür olan bir aidiyet haline

gelmiştir. Söz konusu süreç kimliğin yok oluşundan daha çok toplumsal değişimle uyumlu bir dönüşüm sürecine işaret etmektedir. Çalışmanın özgün katkısı, Terekeme/Karapapak topluluğuna ilişkin literatürde sıklıkla tarihsel ve siyasal boyutları öne çıkarılan tartışmalara, gündelik deneyimlere dayalı nitel bir perspektif sunmasıdır. Kuşaklar, mekânlar ve yaşam bağlamları arasındaki farkların nitel görüşmeler aracılığıyla görünür kılınması, göç ve kimlik çalışmalarında sıklıkla ihmal edilen mikro düzey deneyimlerin anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Bu yönüyle çalışma, göç, toplumsal bellek ve kimlik literatürüne ampirik ve kavramsal bir katkı sunmaktadır. Son olarak bu çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Araştırma, nitel yöntem gereği genelleme iddiası taşımamakta; belirli bir bağlamda deneyimlenen kimlik ve bellek süreçlerine odaklanmaktadır. Gelecek çalışmalarda farklı bölgelerde yapılacak karşılaştırmalı araştırmalar, nicel ya da karma yöntemlerle desteklenen çalışmalar ve özellikle genç kuşaklara odaklanan derinlemesine analizler, Terekeme/Karapapak kimliğinin dönüşümünü daha kapsamlı biçimde ele almayı mümkün kılabilir. Bununla birlikte mevcut çalışma, kimliğin kaybı yerine dönüşümüne odaklanan yaklaşımıyla, literatürde önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

KAYNAKÇA

Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization: Writing, remembrance, and political imagination*. Cambridge University Press.

Barth, F. (1969). *Ethnic groups and boundaries: The social organization of culture difference*. Little, Brown and Company.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

Brubaker, R. (2004). *Ethnicity without groups*. Harvard University Press.

Castles, S., de Haas, H., & Miller, M. J. (2014). *The age of migration: International population movements in the modern world* (5th ed.). Palgrave Macmillan.

Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4th ed.). Sage.

Çiftçi, E. (2023). The Karapapaks and their shifting loyalties on the imperial borderlands of the South Caucasus. *Middle Eastern Studies*, 59(6), 863–880.

<https://doi.org/10.1080/00263206.2022.2146096>

Guest, G., Bunce, A., & Johnson, L. (2006). How many interviews are enough? An experiment with data saturation and variability. *Field Methods*, 18(1), 59–82. https://warwick.ac.uk/fac/cross_fac/q-step/currentstudents/qs103/readings/t1w3/how_many_interviews_are_enough.pdf

Gülseven, A. Y. (2021). The battle of Kars during the Russo-Turkish War (1877–1878) in V. P. Meshcherskiy's 'Caucasian Travel Diary'. *Tarih Dergisi*, 73, 195–213. <https://doi.org/10.26650/iutd.759817>

Güneş, B. (2023). Ardahan (Çıldır) Karapapak / Terekeme Ağzında Ünlü Uyumları ve Uyum Bozuklukları Üzerine. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 49, 1-14. <https://doi.org/10.21497/sefad.1313151>

Halbwachs, M. (1992). *On collective memory* (L. A. Coser, Trans.). University of Chicago Press.

Hall, S. (1996). Who needs 'identity'? In S. Hall & P. du Gay (Eds.), *Questions of cultural identity* (pp. 1–17). Sage.

Jenkins, R. (2008). *Rethinking ethnicity: Arguments and explorations* (2nd ed.). Sage.

Kafkasyalı, A. (2012). Karapapak Türkleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (48), 269-304. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/article/39953>

Karaoğlu, E. G. (2020). Ağrı'da yaşayan Karapapak/Terekeme Türklerinin göç anlatıları. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (2), 21-49. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.655052>

Kemaloğlu, M. (2011a). Terekeme – Karapapak Türklerinde dualar (alkışlar) ve beddualar (kargışlar). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26, 94-114. <https://izlik.org/JA35CY43JT>

Kemaloğlu, M. (2011b). Terekeme-Karapapak Türkleri ve yemek kültürü (Muş-Bulanık çevresinde). Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2), 415-438. <https://izlik.org/JA73EH49NX>

Kemaloğlu, M. (2012). Terekeme - Karapapak Türkleri yerleşim alanları. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi, 1(3), 55-81. <https://doi.org/10.7884/teke.68>

Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing (2nd ed.). Sage.

Lincoln, Y. S., & Guba, E. G. (1985). Naturalistic inquiry. Sage.

Özkan, F. (2015). Türkçenin Karapapak-Terekeme ağzındaki eski izleri. Türkbilig, 30, 231-244. <https://izlik.org/JA26LL86MU>

Patton, M. Q. (2015). Qualitative research & evaluation methods (4th ed.). Sage.

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi [TDVİA]. (2001). Karapapaklar. In Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (Cilt 24, ss. 470-472). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Yeşilot, O. (2010). Türkmençay Antlaşması ve sonuçları. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, 14(36), 187-199.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunitaed/article/39444>

Çatışma Beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluşun finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzni: Iğdır Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'nun 12.01.2026 tarihli ve 2026/1 sayılı kararıyla bilimsel araştırma ve yayın etiğine uygun olduğuna karar verilmiştir.